

Saidnazarov F.A.,
TDIU tayanch doktoranti

KORXONANING MOLIYAVIY-IQTISODIY HOLATINI BAHOLASH YO‘LLARI

СПОСОБЫ ОЦЕНКИ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

METHODS FOR ASSESSING THE FINANCIAL AND ECONOMIC STATE OF THE ENTERPRISE

Annotatsiya. *Ushbu maqolada korxonaning moliyaviy-iqtisodiy holatini tahlil qilishning ahamiyati muhokama qilinadi. Korxonaning maqsadi moliyaviy ahvolni yaxshilashning asosiy vositalarini ishlab chiqish vositasi sifatida yaxshilashning asosiy usullarini ishlab chiqishdir. Ushbu maqsadga erishish uchun muallif moliyaviy-iqtisodiy tahlilning nazariy jihatlarini ko‘rib chiqdi. Korxonaning moliyaviy-iqtisodiy holatini yaxshilash bo‘yicha chora-tadbirlar nazariy jihatdan asoslanadi va xulosalar qo‘llab-quvvatlanadi. Ilmiy ishlar natijalarining amaliy ahamiyati shundan iboratki, korxonaning moliyaviy-iqtisodiy holatini yaxshilash bo‘yicha taklif qilingan chora-tadbirlarni korxonalarda qo‘llash mumkin.*

Kalit so‘zlar: *moliyaviy holat, moliyaviy natijalar, balans, moliyaviy natijalar to‘g‘risidagi hisobot.*

Аннотация. *В статье обсуждается важность анализа финансово-экономического состояния предприятия. Целью предприятия является разработка основных методов оздоровления как средства разработки основных средств улучшения финансового положения. Для достижения этой цели автором рассмотрены теоретические аспекты финансово-экономического анализа. Теоретически обоснованы меры по улучшению финансово-экономического состояния предприятия и подтверждены выводы. Практическая значимость результатов научной работы заключается в том, что предложенные меры по улучшению финансово-экономического состояния предприятия могут применяться на предприятиях.*

Ключевые слова: *финансовое положение, финансовые результаты, бухгалтерский баланс, отчет о финансовых результатах.*

Abstract. *The article discusses the importance of analyzing the financial and economic condition of an enterprise. The purpose of the enterprise is to develop basic methods of rehabilitation as a means of developing fixed assets to improve the financial situation. To achieve this goal, the author considers the theoretical aspects of financial and economic analysis. Measures to improve the financial and economic condition of the enterprise are theoretically substantiated and the conclusions are confirmed. The practical*

significance of the results of scientific work lies in the fact that the proposed measures to improve the financial and economic condition of an enterprise can be applied at enterprises.

Key words: *financial position, financial results, balance sheet, statement of financial results.*

Korxonaning moliyaviy-iqtisodiy holati barcha ishlab chiqarish omillarining o‘zaro ta‘sirini natijasidir va aktivlarga kiritilgan mablag‘larning pulga qanchalik tez aylanishiga bevosita mutanosibdir.

Fikrimizcha, moliyaviy tahlilning asosiy vazifasi iqtisodiy va boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayoniga ta‘sir etuvchi noaniqlikni kamaytirishdir. Moliyaviy tahlil qarorlarni qabul qilish va asoslash vositasi, shuningdek boshqaruv faoliyati sifatini va korxonaning rentabelligini bashorat qilish usullarini baholash vositasi sifatida ishlatiladi.

Moliyaviy faoliyat bilan shug‘ullanish uchun ushbu sohadagi bilimlarni bevosita o‘zlashtirishi, korxonaning o‘z mablag‘larini juda samarali boshqarishi uchun ular moliyaviy tahlil o‘tkazishlari kerak. Moliyaviy tahlil bu tadqiqot va baholash jarayonidir, uning asosiy maqsadi korxonaning moliyaviy faoliyatiga ta‘sir etuvchi omillar to‘g‘risida yanada ishonchli bashoratlarni ishlab chiqishdir [1].

Korxonaning moliyaviy boshqaruv tizimidagi moliyaviy tahlil yanada umumiy shaklda moliyaviy xususiyatga ega bo‘lgan ma‘lumotlarni to‘plash, o‘zgartirish va ulardan foydalanish usulidir:

- ▶ mulk kompleksini va korxonaning moliyaviy holatini baholash va uning rivojlanish istiqbollari aniqlash; moliyaviy xavfsizlik nuqtai nazaridan kompaniya rivojlanishining mumkin bo‘lgan dinamikasini baholash;
- ▶ mumkin bo‘lgan qo‘shimcha mablag‘larni jalb qilish ehtimoli va zarurligini baholash; kompaniyaning kapital bozoridagi iqtisodiy mavqei prognozini tuzish.

Moliyaviy ahvolni tahlil qilishning asosiy vazifasi korxonaning moliyaviy faoliyatidagi kamchiliklarni tezda aniqlash va yo‘q qilish hamda korxonaning moliyaviy holatini va uning to‘lov qobiliyatini yaxshilash uchun zaxiralarni izlashdan iborat [4].

Bunday holda, quyidagi vazifalarni hal qilish kerak:

1. To‘g‘ridan-to‘g‘ri korxonaning moliyaviy holatidan daromad olinishi va ishlatilishini baholash zarur. Ushbu baho moliyaviy, sanoat, tijorat xarakteridagi turli xil faoliyat turlari o‘rtasidagi munosabatlarni o‘rganish yordamida amalga oshirilishi kerak.

2. Iqtisodiy xarakterdagi rentabellik ehtimoli yuqori bo‘lgan moliyaviy tabiatning natijalarini to‘g‘ridan-to‘g‘ri taxmin qilish kerak va iqtisodiy xarakterdagi amaldagi ish sharoitlarini hisobga olish kerak; va moliya sohasida tegishli modellarni yaratish.

3. Moliya sohasida korxonaning samarali ishlashiga hissa qo‘shadigan bunday faoliyatni bevosita yaratish.

Iqtisodiy tahlil yordamida barcha muammolarni o‘z vaqtida oldini olish va korxonaning moliyaviy holatini yaxshilashning asosiy usullarini aniqlash mumkin.

Moliyaviy ahvolni baholash – bu moliyaviy tahlilning ma‘lum bir qismi bo‘lib, unda maqsadlar va vazifalar to‘g‘ridan-to‘g‘ri hisobga olinadi, shu jumladan ma‘lum davrdagi holatga nisbatan balans ko‘rsatkichlari bilan belgilanadi.

Ekspress tahlil yoki faoliyat natijalarining umumiy sharhi korxonaning moliyaviy ahvolini tahlil qilish boshlanadigan birinchi bosqichdir. Ushbu bosqich korxonaning faoliyatini umumiy tahlil qilishga imkon beradi, shu bilan birga ba‘zi parametrlarning shakllanishiga ta‘sir etgan

Korxonalar moliyaviy faoliyatini tahlil qilish turlari tipologiyasi

Tahlil predmetlariga qarab	– ichki; – tashqi.
Tabiatiga qarab	– moliyaviy hisobotlarini tahlil qilish; – investitsiyalar va kapital qo'yilmalarni tahlil qilish; – kompaniyaning qimmatli qog'ozlari narxlari jadvalini tahlil qilish; – maxsus topshiriq bo'yicha tahlil qilish;
O'tkazish uslubiga qarab	– vaqtni tahlil qilish (gorizontal va trend); – tizimli tahlil (vertikal); – fazoviy tahlil (qiyosiy); – omillarni tahlil qilish; – moliyaviy koeffitsientlarni hisoblash tahlili.
Tahlil yo'nalishlariga qarab	– moliyaviy ahvolni umumiy baholash; – moliyaviy baholash; – to'lov qobiliyatini va likvidligini baholash; – sof aktivlarni baholash va tahlil qilish; – faoliyatni baholash va ishbilarmonlik faoliyatini baholash; – xavfini baholash va tahlil qilish

omillarning ichki mohiyatini ochib bermaydi, shuningdek, ishlab chiqarish ko'lamini, uning xususiyatlarini bevosita o'rganishga imkon beradi. Ko'pchilik korxonalar ishi natijalarini umumiy ko'rib chiqishning muhim manbalari bu statistik va buxgalteriya hisoboti hisoblanadi [2].

Ekspress tahlil korxonani ba'zi bir standart parametrlar tizimi va quyidagi xususiyatlar va baholarni o'z ichiga olgan juda sodda metodikaga asoslangan holda tezkor baholashni nazarda tutadi:

1) korxonaning umumiy xususiyatlari, xususan: mulk va sanoat turi, ishlab chiqarish turi va hajmi, quvvati, ishning umumiy moliyaviy natijasi bo'yicha, ishchilarning o'rtacha soni bo'yicha tavsiflari;

2) ko'rib chiqilayotgan davr uchun balans valyutasining o'zgarishi xususiyatini baholash va korxonalar mablag'larini joylashtirish maqsadga muvofiqligini baholash;

3) majburiyatlar, aktivlar va tovarlarni sotishdan tushadigan mablag'larning dinamikasi va tarkibiy o'zgarishlarini baholash;

4) oz miqdordagi namunalar, eng muhim ummlashtiruvchi parametrlar asosida korxonalar ishi to'g'risida xulosa.

Moliyaviy tahlilga standart yondashuv - likvidlik, to'lov qobiliyati, moliyaviy barqarorlik, samaradorlik, ishbilarmonlik ko'rsatkichlarini hisoblash va o'rganish. Ushbu ko'rsatkichlarni tahlil qilish asosida korxonaning to'lov qobiliyati va kreditga layoqati aniqlanadi. Bunday baholashning maqsadi inqirozli vaziyatlarning paydo bo'lishining sabablari va salbiy omillarini aniqlash hamda ularni bartaraf etish uchun zarurdir [25].

Korxonaning moliyaviy holatini belgilovchi asosiy omillar:

- ▶ moliyaviy rejani bajarish qobiliyati va kerak bo'lganda o'z aylanma mablag'lari ehtiyojlarini foyda hisobiga to'ldirish imkoniyati;
- ▶ korxonalar aktivlarining aylanish darajasi.

An'anaga ko'ra, xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy tahlilini o'tkazish algoritmi quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

1) hajmi, to'g'ridan-to'g'ri maqsadi, vazifalari va tahlil turiga bog'liq bo'lgan zarur ma'lumotlarni to'plash;

2) auditorlar tomonidan olingan ma'lumotlarning ishonchliligini baholash;

3) tahliliy jadvallar, grafikalar va yig‘ma hisobot shakllarini tuzish orqali ushbu ma‘lumotlarni qayta ishlash [3].

Ammo shuni ta‘kidlash kerakki, ushbu algoritmda uslubiy jihat mavjud emas va shuning uchun bosqichma-bosqich moliyaviy tahlilning batafsil shakli taklif sifatida quyidagi 1-rasm-da ko‘rsatilgan.

1-rasm. Moliyaviy tahlil bosqichlari korxonalar holati.

Ta‘kidlash joizki, korxonaning moliyaviy holati korxonaning to‘lov qobiliyatidan foydalangan holda aniqlanadi. Korxonaning to‘lov qobiliyati to‘g‘ridan-to‘g‘ri korxonaning to‘lov talablarini qanday bajarishini aks ettiradi (masalan, soliqlarni to‘lash, ishchilarga ish haqi berish va boshqalar). Korxonaning iqtisodiy va ishlab chiqarish xarakteridagi faoliyatiga bog‘liq bo‘lgani uchun moliyaviy rejani bevosita amalga oshirish. Shunday qilib, moliyaviy holatni baholash har qanday korxonalar faoliyatida ulkan rol o‘ynaydi [4].

Bozor sharoitida korxonalar uchun moliyaviy holatni tahlil qilish va uni yaxshilash yo‘llarini izlashning ahamiyati sezilarli darajada oshadi, chunki ularni amalga oshirmasdan korxonalar iqtisodiy foyda olmaydi[5]. Shu sababli, ushbu bosqichning muhimligini hisobga olgan holda, moliyaviy holatni yaxshilaydigan asosiy yo‘nalishlarni berish maqsadga muvofiqdir:

1. Ishlab chiqarilayotgan mahsulot tannaxini pasaytirish, bu korxonalar faoliyati samaradorligini tavsiflovchi asosiy ko‘rsatkichlarni tayinlash bilan bir qatorda korxonaning daromadlari va yalpi foydasiga ta‘sir ko‘rsatish uchun ishlab chiqarish ehtiyojlarini minimallashtirish usullarini ishlab chiqishni nazarda tutadi. Shuni ta‘kidlash kerakki, ushbu tavsiya faqat ishlab chiqarish sohasidagi kompaniyalarga xosdir.

2. Korxonaga qo‘shimcha mijozlar oqimini jalb qilishni rag‘batlantirish va natijada daromadlarni maksimal darajada oshirish imkonini beradigan yangi assortiment pozitsiyalarini joriy etish yoki yangi turdagi xizmatlarni taqdim etish. Tovarlar yoki xizmatlarni diversifikatsiya qilish uchun kompaniya o‘z mehnat resurslaridan ham foydalanishi va konsalting korxonalarining mutaxassislari xizmatiga murojaat qilishi mumkin.

3. Savdo hajmini oshirish. Ushbu tavsiyanomani qo‘llash uchun kompaniya dastlab ishlab chiqarishning qaysi sohalarida yetishmovchilik mavjudligini yoki aksincha, zaxiralarning haddan tashqari zaxiralanganligini baholashi va natijada narxlarni aniqlash orqali iste‘molchilar talabini qondirish uchun sotish hajmining o‘zgarishi to‘g‘risida qaror qabul qilishi kerak, bu esa kompaniyaning zaxiralari aylanmasi, mahsulot aylanmasi qiymatini oshiradi va uning moliyaviy holatini optimallashtiradi.

4. Asosiy vositalarni modernizatsiya qilish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish. Asosiy vositalardan foydalanish ularni ma‘naviy va jismoniy eskirganlik sifatini anglatadi, shuning uchun ham ish sharoitida bo‘lish uchun korxonada asosiy vositalarni ish holatida saqlashi, yangi asosiy vositalar va zamonaviy texnologiyalarni joriy qilishi kerak, bu esa kadrlar samaradorligini va korxonaning raqobatbardoshligini oshirishga imkon beradi.

5. Kompaniyaning moliyaviy holatini yaxshilash maqsadida muddati o‘tgan qarzlarni undirish. Ushbu tavsiya moliyaviy nazoratni takomillashtirishni nazarda tutadi, masalan, to‘lov taqvimini ishlab chiqish, muddati o‘tgan debitorlik qarzlarni tiklash choralari ko‘rish. [6].

Moliyaviy-iqtisodiy holat korxonada ishining muhim xarakteristikasidir, bu xususiyat moliyaviy yo‘naltirilgan resurslarni aks ettiradi, ya‘ni bularning barchasi korxonaning mablag‘lari va ulardan bevosita foydalanish harakatidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Gubertov Ye.A., Gribkova D.O. Ekonomicheskaya sushchnost’, printsipy i zadachi analiza finansovogo sostoyaniya predpriyatiya. *Territoriya nauki*. №6, 2017, str. 101–106.

2. Nogoybayeva E.K. Vzaimosvyaz’ statisticheskoy i bukhgalter- skoy (finansovoy) otchetnosti v analize finansovo-khozyaystvennoy deyatel’nosti predpriyatiy. *Izvestiya issyk-kul’skogo foruma bukh- galterov i auditorov stran tsentral’noy Azii*. № 3(18), 2017, str. 375-380.

3. Baglayenko N.O. Otsenka ekonomicheskoy effektivnosti: rol’ finansovogo analiza v strategicheskoy i operativnom upravlenii. *Nauka i obrazovaniye: khozyaystvo i ekonomika; predprinimatelstvo; pravo i upravleniye*. № 10(89), 2017, str. 60–62.

4. Ignatenko M.S. Analiz finansovogo sostoyaniya predpriyatiya. – *Nauchnyye issledovaniya i razrabotki molodykh uchenykh*. № 9–2, 2016, str. 61–64. 27. Kazakova O.V. Sushchnost, rol i znachenkiye finansovogo analiza. *Dnevnik nauki*. №2 2017, str. 4.

5. Ganyuta O.N., Gilmanova YU.R. Rol analiza finansovogo sostoyaniya predpriyatiya v povyshenii effektivnosti khozyaystvennoy deyatel’nosti predpriyatiya. *Ekonomika i menedzhment innovatsionnykh tekhnologiy*. №11(74), 2017, str. 16.

6. Trofimova M.N. Analiz i diagnostika finansovo-khozyaystvennoy deyatel’nosti predpriyatiya: / M.N. Trofimova. – Tomsk: TMU, 2012. 96 s.

5. Vahobov A.V., Ishonqulov N.F., Ibrokimov A.T. «Moliyaviy va boshqaruv tahlili». *Darslik*. – T.: Iqtisod-Moliya, 2013. 600-b, 299-b.

